

בס"ד, כסלו תשפ"ג

דבר תורה לפרשת ויצא – הרבנית ד"ר לאה ויזל

בפרשתנו באה לידי ביטוי המורכבות הקיימת בבית יעקב. רחל האשה האהובה סובלת מעקרות ומצפה להיפקד בפרי בטן בזמן שאחותה, לאה, יולדת בזה אחר זה ארבעה ילדים- שליש מתוך שנים עשר השבטים.

הציפייה לילד מבטאת קושי עצום, תסכול קשה מנשוא שמתעצם בסביבה שבה נולדים ילדים בסמיכות. בצר לה, פונה רחל לאישה יעקב ואומרת: "הבה לי בנים ואם אין מתה אנוכי!" בתגובה, עונה לה יעקב בכעס: "התחת אלוקים אני אשר מנע ממך פרי בטן?!" חז"ל בבראשית רבה אמרו על כך: "אמר לו הקב"ה: וכי כך עונין את המעיקות?!"

למי שלא סבל קושי זה, קשה להבין את עצמת הכאב, אך גם מצידו נדרשת רגישות עצומה.

אין ספק שיעקב התפלל על פקידת אשתו האהובה גם לפני שפנתה אליו בדברים חריפים אלו, אלא שככל הנראה תפילתו לא נתקבלה והוא נבהל מהמשתמע מדברי רחל כאילו שבידו מצוי מפתח הילודה.

רחל, בראותה שלא תיוושע מתפילת יעקב עמדה והתפללה בעצמה אל שומע צעקה וזהו שאמר הכתוב בהמשך: "וישמע אליה אלקים" (רי' רמב"ן בראשית ל, ב).

על פי המובא בבראשית רבה מה, ד אחת הסיבות לעקרותן של האמהות היא שהקב"ה מתאוה לתפילתן ולשיחתן. הציפייה היא שהאם המתמודדת עם קשיי עקרות תמצא את הכוחות בתוכה פנימה ואת הדרך לפעול בעצמה לשינוי המציאות. בכוחו של הקושי לעורר את האדם לחולל

שינוי פנימי מהותי ולהפוך את התפילה למעמד מיוחד של קרבת אלוקים. בדרך כלל אנו רגילים לחשוב על תפילה כאמצעי לטיפול בקושי, וכאן אנו נתקלים בכיוון ההפוך: הקושי כאמצעי לתפילה ולבקשת קרבת האלוקים. ברור שאיש אינו מבקש להיתקל בקושי משום סוג שהוא. אולם, אין ספק שבעת קושי התפילה בוקעת מתוך הנפש פנימה ואופפת את כל האישיות בבחינת "תפילה לעני כי יעטוף". יתכן שיעקב בתגובתו החריפה בקש לעורר את רחל לתפילה עצמאית. ודאי שאין להניח שכאבה לא הכאיב לו.

ר' יצחק עראמה הציג פרשנות שונה לויכוח שבין רחל ליעקב. יעקב מבקש להתנער מהמסקנה הקיצונית של רחל לפיה בהיעדר פרי בטן אין עוד טעם לחייה. יעקב מבהיר כי לאשה יש תפקידים חשובים בעולמו של הקב"ה, גם ללא קשר לאימהותה הביולוגית, כפי שהדבר עולה משמותיה השונים של האשה, ובלשונו: "הנה בשני השמות - "אשה", "חוה" נתבאר שיש לאשה שתי תכליות: האחד מה שיורה עליו שם "אשה, כי מאיש לוקחה", וכמוהו תוכל להבין ולהשכיל בדברי שכל וחסידות כמו שעשו האמהות וכמה צדקניות ונביאות וכאשר יורה פשט פרשת "אשת חיל" (משלי לא). והשני עניין ההולדה .. וגידול הבנים כאשר יורה עליה שם "חוה-אם כל חי". והנה תהיה האשה כאשר לא תלד מנועה מהתכלית הקטן ותישאר להרע או להיטיב כמו האיש אשר לא יוליד .. על כן חרה אף יעקב ברחל, כאשר אמרה: "הבה לי בנים ואם אין מתה אנוכיי", לגעור בה ולהשכילה בזה בעניין הנכבד והוא שהיא אינה מתה לפי התכלית המשותף, כאשר מנע ממנה פרי בטן, כמו שיהיה בו העניין גם כן אם לא יוליד".

כלומר, תפקידה של האשה איננו מתמצה באימהותה. תפקידה כאם, כחוה, הוא "התכלית הקטן" וודאי לא היחיד. לאשה תפקידים נוספים כאישיות בפני עצמה גם אם חלילה לא תזכה להוליד. למרות ההכרה בחשיבות ההורות הביולוגית, לכל אשה יש אינספור אפשרויות ליצירה רוחנית משמעותית ולהתפתחות אישית במגוון הקשרים, בדיוק כמו האיש.

לכאורה פירושו של בעל העקידה שנכתב במאה ה-15 נראה מתקדם ופמיניסטי, אך אל לנו לשכוח את כאב העקרות. מספרים על המורה הדגולה, נחמה ליבוביץ, שבמספר הזדמנויות כשלימדה את פירושו הנ"ל וכשאמרו לה "תלמידים הרי הם כבנים, ולך יש המון תלמידים", השיבה: "הייתי נותנת כל מה שלמדתי כדי לזכות בילד" תיאור דומה נמצא בספרה של חיותה דויטש, 'נחמה', שם מובא קטע מתשובתה של נחמה לברוריה סמט: "דעי לך שילדים זה הדבר החשוב. האמיני לי כל מיני אנשים חושבים שאני פמיניסטית, מסתובבת בכל הארץ ולומדת ומלמדת תורה, אבל אילו הייתי זוכה לא הייתי כותבת ולו גיליון אחד. 'בעל העקדה' כתב אמנם שעבודת ה' והלימוד הוא התכלית הגדול לאשה והולדת הילדים היא התכלית הקטן, אבל הוא לא הבין!" (נחמה, עמ' 173). ליבוביץ, המשמשת כדמות החמ"ד לשנה"ל הנוכחית, שיתפה בכאב האותנטי הטמון בחוסר היכולת למשש את פוטנציאל אימהות, ועלינו לזכור זאת ופתח רגישות מותאמת לנשים הסובבות אותנו. לצד השותפות בכאב והידיעה שיש דרכים לפעול לביטול הגזירה ושינוי המציאות, כאשר המציאות בכל זאת איננה משתנה והדלת נסגרת, נפתחות דלתות אחרות ו"תלמידים הרי הם כבנים". אין כל ספק שהאימהות של שרה רבקה רחל ולאה היתה בבחינת אימהות רוחנית עוד בטרם זכו לפרי בטן, ולהיפך, השפחות אף כי ילדו את שבטי י-ה לא נחשבו מעולם לחלק מארבע האמהות שלנו..